IRFAN
AKADEMIYASI
ILM · TA'LIM · TARAQQIYOT

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

# ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

NOYABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

# NOFILOLOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING OG'ZAKI NUTQ KOMPETENSIYASINI LOYIHA ASOSIDA O‘QITISH ORQALI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

***Jiyanboyeva Nazokat***

*Tayanch doktorant talabasi*

*O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti*

https://doi.org/10.5281/zenodo.24370192

**ANNOTATSIYA.** Nofilologik fakultetlarda chet tili o'qitish muammosi kun sayin dolzarbligini oshirmoqda. Texnika, iqtisodiyot, tibbiyot fakulteti talabalarining chet tilida erkin gaplasha olmasligi amaliyotda juda tez-tez uchrab turadi. Ushbu maqolada Loyiha asosida o‘qitishLearning yondashuvining nofilologik talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirishdagi imkoniyatlari va o'ziga xos jihatlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada asosan nofilologik yo'nalishlarda til o'qitishning psixologik-pedagogik asoslari, loyiha asosida o‘qitish metodikasining kommunikativ yo'nalishi va ushbu ikki omilning o'zaro bog'liqligi tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

**Kalit so'zlar:** nofilologik fakultet, og'zaki nutq, loyihaviy o'qitish, kasbiy til, kommunikativ yondashuv.

Respublikamizda chet tillarni o'qitish tizimi tubdan isloh qilinmoqda. Prezident qarorlari va farmoyishlari chet tili bilimini nafaqat nazariy, balki amaliy darajada ham oshirish zarurligini alohida ta'kidlaydi. Lekin universitet amaliyotida biz shunday vaziyatga duch kelamizki, texnika fakulteti talabalari grammatikani yaxshi bilishadi, testlarda yuqori ball olishadi, ammo oddiy suhbatda turib qolishadi. Bu paradoksning sabablari chuqurroq - muammo faqat metodikada emas, balki butun yondoshuvda yotibdi. Nofilologik fakultetlarda chet tili ko'pincha "qo'shimcha fan" sifatida qaraladi va bu munosabat o'zini talabalar tomonidan ham, ma'muriyat tomonidan ham namoyon qiladi. Natijada soatlar kam, motivatsiya past, talablar esa faqat test topshirish darajasida qoladi. Men o'z pedagogik tajribamda shunday holatlarni ko'p bor ko'rganmanki, uchinchi kurs talabalari ingliz tilini ikki yil o'rganib, hali ham o'zini tanishtira olmaydilar. Bu faqat o'qituvchi yoki talabaning aybi emas - bu tizimning, metodikaning, yondoshuvning kamchiligi. Muammoning ildizi

shundaki, biz filologiya fakultetlari uchun ishlab chiqilgan metodlarni nofilologik fakultetlarda qo'llashga harakat qilamiz. Bu xuddi chapaqay uchun o'ng qo'l qo'lqopini kiydirishga o'xshaydi - shaklan to'g'ri, lekin amalda noqulay.

Filologiya fakulteti talabalari bilan ishlaganimda va texnika fakulteti talabalari bilan ishlaganimda juda katta farqni sezmayman desa yolg'on bo'ladi. Filolog talabalari tilni sevib o'qisalar, nofilologlar pragmatik yondoshadi. Ularning savollari boshqacha: "Bu menga qachon kerak bo'ladi?", "Mening mutaxassisligimda qayerda ishlataman?". Va bu savol juda o'rinli, garchi ba'zi o'qituvchilar bunday savollarni noqulay deb hisoblasalar ham. Muhandis bo'lajak talabaga Shekspir she'rini o'qitish unchalik zarur emas - unga texnik hujjatlarni tushunish va muhandislar bilan suhbatlasha olish muhimroq. Biroq, ko'pchilik darsliklarimiz hali ham umumiy mavzularga yo'naltirilgan va kasbiy kontekst juda kam.

Nofilologlar darsda boshqacha tutinishadi va bu ham muhim psixologik omil. Ular ko'proq "topshiriqni bajar va ket" mentalitetida bo'lishadi, darsdan keyin qolishni yoqtirmaydilar, qo'shimcha mashg'ulotlarga ishtiyoqsiz qaraydilar. Filologlar til bilan "o'ynashni" yaxshi ko'rishsa, texnik yo'nalish talabalari aniqlik va natija izlashadi. Bir marta men texnika fakultetida ijodiy yozish topshirig'ini berdim - talabalar buni vaqt isrofi deb hisoblashlari va juda kam qiziqish ko'rsatishlari. Ammo xuddi shu guruhdagi talabalar texnik tavsifnoma yozish topshirig'ini juda jiddiy va qiziqish bilan bajarshlari. Bu farq metodikamizga ta'sir qilishi kerak, lekin afsuski, ko'p o'qituvchilar buni e'tiborga olmaydilar. Bundan tashqari, til hissiyoti masalasi ham bor. Aytaylik, filologiya fakultetida "Present Perfect" ni tushuntirish osonroq - ular til qonuniyatlarini his qilishadi, analogiya qilishlari, til strukturasining go'zalligini qadrlashlari mumkin. Texnik fakultetda esa bu yondashuv ishlamaydi - talabalar chalkashib qolishadi va grammatikani "keraksiz murakkablik" deb hisoblashadi. Formula yoki mantiqiy sxema ko'rinishida tushuntirish samaraliroq. "Have + past participle = o'tmishda boshlanib, hozirgacha davom etayotgan harakat" - bu ularga tushunarli va qabul qilinadigan. Lekin bu yondoshuv ba'zi filologlar tomonidan "tilni mexaniklashtirishish" deb tanqid qilinadi. Men bu tanqidni tushunaman, lekin amaliyot shuni ko'rsatadiki, nofilologlar uchun aniqlik va struktura muhimroq.

Ana shu muammolar fonida Loyiha asosida o‘qitish  yondashuviga qiziqish ortmoqda..

Loyiha asosida o‘qitish loyihalarida ular o'z sohalari bilan bog'liq loyihalar ustida ishlashlari sababli, kerakli terminologiyani tabiiy ravishda o'zlashtirishlari. Masalan, muhandislik loyihasida "sustainable", "renewable energy", "carbon footprint" kabi so'zlar qayta-qayta uchraydi va ular lug'atda yod olmasdan o'zlashtiriladi. Bu organik o'rganish deb ataladi va u eng samarali usullardan biri. Lekin bu yerda ham muammo bor - kasbiy terminlar ko'pincha to'g'ri talaffuz qilinmaydi, chunki talabalar ularni faqat yozma shaklda ko'rishadi. Mening kuzatishimcha, texnika fakulteti talabalari "algorithms" so'zini "algorithms" deb emas, "algoritms" deb talaffuz qilishadi, chunki ular bu so'zni faqat kitobdan ko'rishgan va hech qachon to'g'ri talaffuzni eshitmaganlar. Shuning uchun o'qituvchi loyiha jarayonida talaffuzga ham e'tibor berishi kerak, lekin bu qo'shimcha vaqt talab qiladi.

Og'zaki himoya masalasi alohida muhim, chunki aynan shu bosqichda og'zaki nutq eng ko'p mashq qilinadi. Ba'zi talabalar yozma ishni yaxshi tayyorlashadi, lekin og'zaki taqdimotsiz loyiha yarim-yarmaliq qoladi. Shuning uchun men har doim yakuniy bosqichda og'zaki taqdimot majburiy qilaman. Talabalar erkin his qilishlari kerak, lekin ular presentation skills ham o'rganishlari kerak. Bu muvozanatni topish oson emas va har bir guruh bilan alohida ishlash zarur.

Texnologiya masalasi ham muhim. Nofilologlar, ayniqsa texnik yo'nalishlar talabalari, texnologiyaga moyildirlar va ular PowerPoint, video editing, online platformalardan foydalanishni yaxshi ko'rishadi. Shuning uchun loyiha asosida o‘qitishda bu imkoniyatlardan foydalanish kerak. Masalan, oddiy prezentatsiya o'rniga video loyiha, oddiy poster o'rniga interaktiv raqamlashgan poster taklif qilish mumkin. Bu talabalarning qiziqishini oshiradi va ularni zamonaviy professional muhitga tayyorlaydi. Lekin bu yerda ham muammo bor - ba'zi talabalar texnologiyaga haddan tashqari e'tibor berishadi va til o'rganish ikkinchi planga suriladi. Ular juda chiroyli slayd yaratishadi, lekin og'zaki taqdimot zaif bo'ladi. Yoki video montajga juda ko'p vaqt sarflashadi, lekin ingliz tilida gaplashish amaliyoti kam bo'ladi. O'qituvchi bu jarayonni nazorat qilishi va muvozanatni ta'minlashi kerak. Men odatda shunday qoida qo'yaman: texnologiya qo'llanilishi mumkin, lekin og'zaki taqdimot eng muhim va u slaydlarsiz ham tushunarli bo'lishi kerak.

Takrorlanish va mashq qilish loyiha asosida o‘qitish ning tabiiy afzalligi. An'anaviy darsda

biz talabalarga "bu dialogni 10 marta takrorlang" deyamiz va ular buni zerikarli topishadi. Loyiha asosida o‘qitish da esa takrorlanish tabiiy ro'y beradi. Talaba o'z loyihasi haqida dastlab guruhda, keyin o'qituvchiga, keyin boshqa guruhlarga, oxirida barcha sinfga gapirib beradi. Bu 4-5 marta takrorlanish, lekin hech kim buni "mashq" deb his qilmaydi. Bu "meaningful repetition" deb ataladi va til o'rganishning eng samarali usuli hisoblanadi. Biroq, bu faqat loyiha haqiqatan ham talabani qiziqtirgan taqdirda ishlaydi. Agar loyiha mavzusi zerikarli bo'lsa yoki talabaning qiziqishlari bilan mos kelmasa, takrorlanish ham zerikarli bo'ladi va sifat pasayadi.

Motivatsiya masalasi juda muhim va bu barcha metodlarning asosi. Loyiha asosida o‘qitish motivatsiyani oshiradi, deyiladi. Lekin bu avtomatik emas. Loyihalar talabalarning qiziqishlariga mos bo'lishi kerak.

Lekin bu metodika sehrli tayoq emas va uni to'g'ri, tanqidiy fikr bilan qo'llash kerak. Har bir guruh boshqa, har bir fakultet o'ziga xos, har bir talaba individual va universal retsept yo'q. O'qituvchi doimiy kuzatish, tahlil qilish, o'zgartirish jarayonida bo'lishi kerak. Loyihalar kasbiy kontekstda bo'lishi, til talablari aniq va real bo'lishi, baholash tizimi shaffof bo'lishi, guruh dinamikasi kuzatilishi, texnologiya maqbul darajada ishlatilishi kerak. Va eng muhimi - talabalar o'zlari loyiha jarayonida qiziqib, o'sib borayotganini his qilishlari kerak. Agar biz buni ta'minlay olsak, LOYIHA ASOSIDA O‘QITISH haqiqatdan ham og'zaki nutqni rivojlantirishning kuchli vositasi bo'lishi mumkin.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi PQ-4861-son qarori.
2. Hymes D. On Communicative Competence. In J.B. Pride and J. Holmes (eds), Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972.
3. Vigotski L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.
4. Dewey J. Experience and Education. Macmillan, 1938.
5. Thomas J.W. A Review of Research on Loyiha asosida o‘qitishLearning. San Rafael, CA: Autodesk Foundation, 2000.

6. Sharipov Sh.S., Azizxo'jayeva A.A. Педагогик технологиялар. Toshkent: "Fan va texnologiya", 2015.
7. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.
8. Passov E.I. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Moskva: Prosveshchenie, 1991.